

Norsk institutt for kulturminneforskning

Fortidens minner i dagens landskap

Status for automatisk fredete kulturminner
i Horten kommune, Vestfold 2008

May-Liss Bøe Sollund



Norsk institutt for kulturminneforskning

NIKU ble etablert 1. september 1994 som del av Stiftelsen for naturforskning og kulturminneforskning, NINA•NIKU. Fra 1. januar 2003 er instituttet en selvstendig stiftelse og del av det nyopprettede aksjeselskapet Miljøalliansen som består av seks forskningsinstitutter og representerer en betydelig spesial- og tverrfaglig kompetanse til beste for norsk og internasjonal miljøforskning.

NIKU skal være et nasjonalt og internasjonalt kompetansesenter innen anvendt kulturminneforskning. Vår oppdragsvirksomhet er rettet mot så vel kulturminneforvaltningen som andre relevante brukere i samfunnet, både offentlige og private. Instituttet utfører forskning og oppdrag innen følgende områder:

- Arkeologi i middelalderbyene
- Arkeologiske registreringer og overvåkinger
- Bygningsundersøkelser
- Fargeundersøkelser (bygninger)
- Humanosteologi
- Konservering og restaurering
- Landskap og kulturminner
- Landskapsanalyser og konsekvensutredninger for kulturminner i samband med naturinngrep og arealendringer
- Miljøovervåking
- Oppmålinger
- Registrering av kulturminner

De største oppdragsgiverne er, i tillegg til Miljøverndepartementet og Norges forskningsråd, Riksantikvaren, Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet og andre offentlige institusjoner og bedrifter (Statsbygg, Forsvaret ol.).

NIKU har sitt hovedkontor i Oslo og distriktskontorer i Bergen, Oslo (Gamlebyen), Tromsø, Trondheim og Tønsberg.

Publikasjoner

Som selvstendig stiftelse har vi valgt å avslutte tidligere serier og etablerer fra 2003 to nye serier som hver nummereres fra 1 og oppover.

- NIKU Rapport er den rapportering som overleveres oppdragsgiver etter fullført prosjekt. Serien kan ha begrenset opplag og distribusjon.
- NIKU Tema omfatter det vide spekter av kulturminnefaglige områder som instituttet arbeider med og henvender seg i hovedsak til forsknings- og fagmiljøer samt forvaltning.

Sollund, M.-L. B. 2009. Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold 2008. – NIKU Tema 28. 17 sider.

Oslo, mars 2009

NIKU Tema 28
ISSN 1503-4909
ISBN 978-82-8101-067-3

Rettighetshaver ©: Stiftelsen Norsk institutt for kulturminneforskning, NIKU
Publikasjonen kan siteres fritt med kildeangivelse

Redaksjon: Vigdis Andersen
Design og grafisk produksjon: Elisabeth Mølbach,
www.molbach.no

Opplag: 200
Trykk: Signatur AS, Oslo
Trykt på miljøpapir

Publikasjonen er også tilgjengelig som pdf-fil på www.niku.no.

Kontaktadresse:
NIKU
Storgata 2,
Postboks 736 Sentrum
N-0105 Oslo
Tlf.: 23 35 50 00
Faks: 23 35 50 01
Internett: www.niku.no

Prosjekt nr.: 1562903
Oppdragsgiver: Riksantikvaren
Tilgjengelighet: Åpen

Ansvarlig signatur:

Hilde Rigmor Amundsen

Sammendrag

Sollund, May-Liss Bøe. 2009. Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold 2008. – NIKU Tema 28. 17 sider.

I denne rapporten beskrives omfanget av skader som er påført de kjente automatisk fredete kulturminnene (fornminnene) i Horten kommune, Vestfold i perioden 2003-2008. Resultatene er basert på observasjoner som ble foretatt i 2003 da den første kontrollregistreringen fant sted. Den første kontrollregistreringen bygget på beskrivelser og observasjoner gjort i 1976 da første-gangsregistreringene ble utført. Resultatet av undersøkelsen viser fornminnenes tilstand. Dersom fornminnene er skadet eller fjernet etter 2003, er det også identifisert hvilke tiltak som har forårsaket dette. Registreringen er utført i henhold til Norsk Standard; NS 9450, "Automatisk fredete kulturminner - Registrering av tap og skade". Denne andre kontrollregistreringen gir mulighet til å se endringer av fornminner og arealene de ligger på i en periode på henholdsvis 27 og fem år. Resultatene av undersøkelsen viser at i løpet av de siste fem årene er det ett fornminne som er fjernet, mens to fornminner er påført en eller annen form for skade i denne perioden. Det tapte fornminnet hadde vært utsatt for skading ved flere anledninger tidligere. Arealbruken i de områdene der fornminnene ligger har endret seg svært lite. Omtrent 47 % ligger i uproduktiv løvskog og 44 % ligger i parker og hager. Den største trusselen for fornminnene i Horten framover vil sannsynligvis være gjengroing som først og fremst svekker opplevelsesverdien av fornminnene.

Oppdraget er utført på bestilling av Riksantikvaren som ønsker en kartlegging av årsakene til at den registrerte kulturminnebestanden desimeres.

Emneord: kulturminne – fredet – rapportering – miljøovervåking – desimering – kontroll – tap – skade – tilstand – Horten – Vestfold

Abstract

Sollund, May-Liss Bøe 2009. Prehistoric sites and monuments in present-day landscape. A report on the state of preservation of protected monuments in the municipality of Horten in Vestfold County, anno 2008. – NIKU Tema 28. 17 pages. In Norwegian.

This report describes the extent of damage inflicted on protected prehistoric monuments in Horten municipality in Vestfold County between 2003 and 2008. Archaeological monuments in the area were originally surveyed and described in 1976. An initial control survey was undertaken in 2003 to monitor the condition of the recorded monuments. By combining the two sets of information, it has been possible to produce a comprehensive assessment of how the monuments had fared in the course of this period.

A second control survey undertaken by NIKU in 2008 revealed that in the five years since the previous survey one archaeological site had been destroyed and two monuments had suffered some kind of damage. About 47 % of the sites are located in areas of non-productive woodland, and are mostly threatened by becoming overgrown.

The 2003 and 2008 surveys are part of a nationwide investigation, initiated and funded by the Directorate for Cultural Heritage, concerning the problem of monument attrition.

Key words: cultural heritage site – protected – reporting – monitoring – survey – control – loss – damage – condition – Horten – Vestfold

Forord

Periodiske kontrollregistreringer av tap og skade er ledd i Riksantikvarens sin overvåking av automatisk fredete kulturminner. Kontrollarbeidet i Horten kommune, Vestfold ble utført i juni, september og november 2008. Arbeidet ble gjennomført av prosjektleder May-Liss Bøe Sollund og Jan Brendalsmo, arkeologer ved NIKU. Han takkes.

Oslo, mars 2009

May-Liss Bøe Sollund

Innhold

Sammendrag	3
Abstract	3
Forord	4
1 Innledning	5
2 Bakgrunn	5
3 Hovedresultater	6
4 Presentasjon av området	7
4.1 Horten kommune, Vestfold	7
4.2 Tidligere registreringer	7
5 Kvalitetsvurdering av tidligere registreringer	9
5.1 Kontroll av kartfestingen	9
6 Resultat av kontrollen	10
6.1 Tilstandsending i perioden 2003-2008	10
6.2 Areal og arealbruksending	10
6.3 Fornminner som er berørt av tiltak i perioden 2003-2008	10
6.4 Tiltak som har forårsaket skade eller fjerning av fornminner i perioden 2003-2008	11
6.5 Utviklingen 1987 - 2003 - 2008	12
7 Tendenser i trusselbildet	14
8 Konklusjon	14
9 Kilder	15
Vedlegg	15

1 Innledning

Fornminnene i Norge har vært underlagt juridisk vern helt siden 13. juni 1905 da "Lov om Fredning og Bevaring af Fortidslevninger" ble vedtatt. Denne loven er senere endret og revidert, senest i 2003, i takt med endringer i samfunnet og erkjennelsen av nye fornminnetyper. Bakgrunnen for fredningsloven av 1905 var først og fremst å beskytte gjenstandsmaterialet i fornminnene mot ufaglig utgravning. Senere er fornminnene som landskapselement blitt viktigere. Dette fremgår av kulturminneloven av 1978 § 19, der det slås fast at departementet kan frede et område rundt selve fornminnet så langt det er nødvendig for å bevare virkningen av det i landskapet. Likevel har tiltak som utbygging og nydyrking gjennom tidene ført til at svært mange fornminner er skadet eller fjernet, og dette har også i stor grad skjedd etter 1905, til tross for lovgivingen.

2 Bakgrunn

Undersøkelsen er utført av NIKU etter bestilling fra Riksantikvaren. Prosjektet "Kontrollregistrering av automatisk fredede kulturminner (fornminner)" ble igangsatt i 1997 med fokus på desimeringshastigheten for denne type kulturminner. Fra 2001 har prosjektet vært en del av Riksantikvarens miljøovervåkingsvirksomhet. Formålet med overvåkingsprosjektet er å skaffe oversikt over utviklingen med hensyn til tap av og skade på kulturminnene samt å finne fram til årsakene for disse faktorene. I programmet overvåkes fornminnene i 16 kommuner over en tidsperiode på fem år. Første omdrev av kontrollregistreringen ble avsluttet i 2004. Da var alle de 16 utvalgte kommunene kontrollregistrert for første gang. Resultatene fra første omdrev av undersøkelsen er publisert i Viking 2008 (Sollund 2008).

I 2005 startet så arbeidet med omgang nummer to av kontrollregistreringer i kommunene. Det ble da gjennomført kontroller i Grong kommune i Nord-Trøndelag, Skien kommune i Telemark og Tromsø kommune i Troms. I 2006 var det kontrollregistrering i Guovdageainnu/Kautokeino i Finnmark, Nord-Aurdal i Oppland og Fræna i Møre og Romsdal. I 2007 foregikk kontrollen i Eidskog i Hedmark, Saltdal i Nordland, Sandnes i Rogaland og Skjåk i Oppland. Andre omdrev avsluttes i 2009.

Arbeidet med kontrollregistrering skal fortsette til år 2014. Da skal alle kontrollkommunene være besøkt tre ganger.

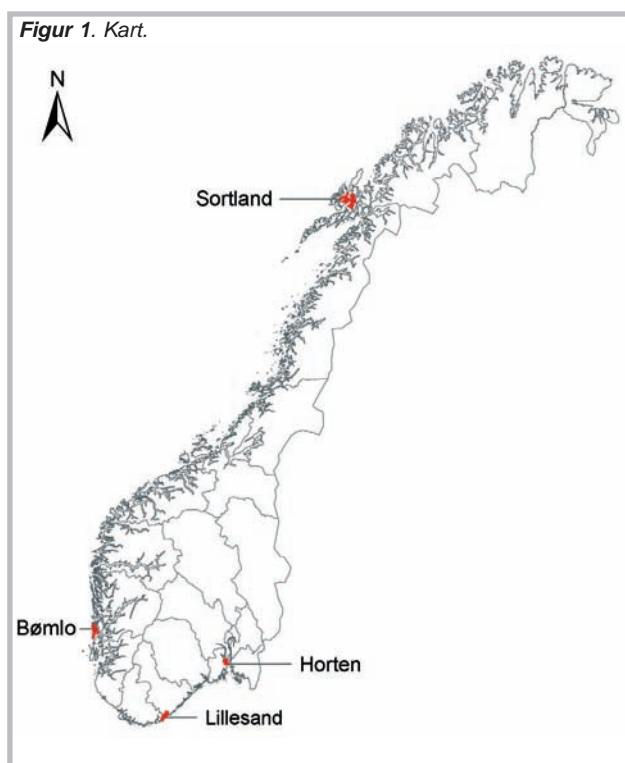
Overvåkingen gjennomføres i henhold til nasjonalt resultatmål 1: "Det årlige tap av verneverdige kulturminner og kulturmiljøer som følge av at de fjernes, ødelegges eller forfaller, skal minimeres. Innen år 2020 skal tapet ikke overstige 0,5 % årlig" og resultatmål 2: "Fredete og fredningsverdige kulturminner og kulturmiljøer skal være sikret og ha ordinært vedlikeholds nivå innen 2020" (St.meld.nr. 26 2006-2007).

Det er publisert rapporter for alle kontrollregistreringene (se www.niku.no).

3 Hovedresultater

Kontrollregistreringen i 2008 omfattet kommunene Bømlo i Hordaland, Horten i Vestfold, Lillesand i Aust-Agder og Sortland i Nordland. Resultatene for andre kontrollregistreringsrunde er som følger (figur 1 og 2):

Bømlo i Hordaland	Kontroll av 247 fornminner, registrert i 1987, kontrollert i 2003
Horten i Vestfold	Kontroll av 107 fornminner, registrert i 1976, kontrollert i 2003
Lillesand i Aust-Agder	Kontroll av 203 fornminner, registrert i 1980, kontrollert i 2003
Sortland i Nordland	Kontroll av 216 fornminner, registrert i 1976, kontrollert i 2003



Figur 2. Gjennomsnittlig årlig tapte og skadete fornminner i de fire kommunene som ble kontrollert i 2008.

Sum pr år tap og skade, gjennomsnitt			
	Periode		%
Bømlo	2003-2008		2,02
Horten	2003-2008		0,56
Lillesand	2003-2008		1,58
Sortland	2003-2008		3,15

Tap pr år, gjennomsnitt			
	Periode	Antall	%
Bømlo	2003-2008	0,6	0,24
Horten	2003-2008	0,2	0,19
Lillesand	2003-2008	0,2	0,10
Sortland	2003-2008	0,6	0,28

Skade pr år, gjennomsnitt			
	Periode	Antall	%
Bømlo	2003-2008	4,4	1,78
Horten	2003-2008	0,4	0,37
Lillesand	2003-2008	3	1,48
Sortland	2003-2008	6,2	2,87

4 Presentasjon av området

4.1 Horten kommune, Vestfold

Horten er en bykommune med fem tettsteder. 95 % av befolkning bor da også i tettbygde områder. Kommunen har hatt en jevn befolkningstilvekst og pr. 1.1.2008 bodde det 25 098 personer i kommunen. Bare 1 % av befolkningen er sysselsatt i primærnæringer, og service-næring og elektronikkindustri er viktigste næringsveier.

4.2 Tidligere registreringer

Kulturminnene i Horten kommune ble registrert for Økonomisk kartverk (ØK) i 1976. Arbeidet ble utført i regi av Universitetet i Oslo. Denne registreringen bygde blant annet på tidligere registreringer som var utført da man holdt på med prosjektet "Arkeologiske landskapsundersøkelser i Norge" og publiserte annet bind "Vestfold's Oldtidsminner" i 1943. Undersøkelsene ble foretatt

i perioden 1918 til 1939 og det var også fagutdannede arkeologer som gikk fra gård til gård og noterte og kartla det som fantes av fortidsminner. I det som den gang het Borre prestegjeld var det Sverre Marstrander som utførte registreringen. Han ble senere professor i nordisk arkeologi.

De fleste fornminnene som ble registrert var gravminner slik som gravhauger og gravrøyser og bygdeborger. Gravhaugene i Horten ligger som oftest samlet i gravfelt og Borrehaugene er blant det største og mest kjente vi har i landet. Men bortsett fra disse storhaugene er de fleste gravhaugene i kommunen små og mellomstore og ikke alle er like lett å se i terrenget. På sommerstid er mange også godt gjemt på grunn av vegetasjonen.

Noen er store og lett å se i terrenget (figur 3), mens andre er vanskelig å identifisere selv om vi har gode beskrivelser å følge (figur 4). Gravrøysene av såkalt åsrøystypen er bygd bare av stein og de ligger som regel alene.



Figur 3. Gravhaug i gravfeltet på Haugen på Skoppum. Id-nr 42075. Jan Brendalsmo, NIKU 2008.



Figur 4. Gravhaug i gravfeltet på Vestmanrød. Id-nr 42094. Foto: Jan Brendalsmo, NIKU 2008.

I Horten er bare registrert noen få av denne typen. Det ligger imidlertid to sammen på Vardenestangen og de ligger kun 10 meter fra hverandre. Slike røyser er det lett å se i terrenget fordi de er uten vegetasjon og ligger på knauser (figur 5). Ofte er denne typen røyser plyndret eller steinene er brukt til å bygge varder, skytestillinger eller annet (figur 6). I Horten er det også registrert tre bygdeborger: Adalsborgen, Skånevetan, og en på Innlaget som ligger like ved boligfeltet. Alle tre har flere murer som sperrer atkomsten til borgplataene i de minst bratte partiene. Adalsborgen har tre slike murer som må ha vært svært kraftige, men som i dag er mye utrast (figur 7). Ved ØK-registreringen ble det også registrert noen bosetningsspor fra steinalderen. De fleste av disse er kjent fordi lektor Arnfinn Syvertsen i Nykirke foretok

systematiske undersøkelser etter steinalderboplasser i den nordlige delen av Borre på 1960-tallet. Dette arbeidet ble videreført av

Egil Mikkelsen. Han foretok også egne registreringer og skrev om dette i sin magistergradsoppgave (Mikkelsen 1975). På steinalderboplassene er det sjeldent spor etter bosetningsstrukturer på markoverflaten.

I dag er alle registreringsrapportene fra 1976 digitalisert, og både verbalbeskrivelsen og kartavmerkningene ligger inne i den nasjonale kulturminnedatabasen Askeladden.

Etter at ØK-registreringen fant sted er det også foretatt en rekke registreringer i regi av Vestfold fylkeskom-



Figur 5. Gravrøys på Vardenestangen . Id-nr 12347. Foto: Jan Brendalsmo, NIKU 2008.



Figur 6. En av gravrøysene på Vardenestangen. Gjenbrukt til et eller annet. Id-nr 12347. Foto: Jan Brendalsmo NIKU 2008.

mune i forbindelse med anlegg av store veiprojekt, reguleringsplaner, nydyrkingssaker og diverse andre type saker. Slike registreringer gjøres fortløpende når det kommer inn plansaker til fylkeskommunen.

I 2003 ble det foretatt en kontroll av 112 fornminner som var ØK-registrert i 1976 i kommunen (Sollund 2004). Horten er en av de 16 kontrollkommunene der kulturminnene skal kontrolleres hvert femte år. Resultatet fra denne undersøkelsen viste at fem fornminner var fjernet og seks var skadet, mens ytterligere to fornminner ikke ble gjenfunnet. Det var gått 27 år mellom førstegangsregistreringen i 1976 og kontrollregistreringen i 2003.

Figur 7. En av sperremurene på Adalsborgen. Id-nr: 61834.
Foto: Jan Brendalsmo NIKU 2008.



5 Kvalitetsvurdering av tidligere registreringer

5.1 Kontroll av kartfestingen

Under feltkontrollen er alle enkeltminner målt inn som flater ved hjelp av feltdatasamlere og GPSer. Feltutstyret som ble benyttet var *Qtek 9090 Windows Mobile 2003 Pocket PC Phone Second Edition*, samt en *Holux GR-236 Bluetooth GPS* mottager. Programvaren som er benyttet er *ESRI ArcPad 6.0.3* med *ECW Plugin v.6.0*. Som bakgrunnsdata er det benyttet ECW-komprimerte ØK kartblad, N50 vektordata over Horten kommune fra Norge Digitalt sin ftp-server samt utsjekkede filer fra Askeladden som inneholdt kartfestede fornminner. Til selve kontrollregistreringen er Riksantikvarens standard fulgt ved at vi benyttet registreringskjemaet utviklet av Riksantikvaren og Sør-Trøndelag fylkeskommune.

Gjenfinningen av fornminnene ved hjelp av GPS bød ikke på store problemer. Kvaliteten av kartavmerkningene fra de tidligste registreringene kan derfor sies å være svært god. Noen av lokalitetsavmerkningene har vi imidlertid utvidet eller justert i forhold til slik de opprinnelig var tegnet inn på kartet. Dette ble gjort fordi det ble oppdaget flere fornminner som hørte til i de allerede registrerte fornminnefeltene.

6 Resultat av kontrollen

6.1 Tilstandsending i perioden 2003-2008

Det ble kontrollert 107 automatisk fredete kulturminner (fornminner) i Horten kommune i 2008. Alle lokaliteter der vi ikke fant igjen fornminnene i 2003 ble også oppsøkt.

I løpet av de siste fem årene siden forrige kontroll er det 103 fornminner som ikke har vært utsatt for noen fysiske endringer. Totalt har to fornminner vært utsatt for tiltak i denne perioden – noe som har ført til at fornminnene er skadet – mens ett er tapt i løpet av disse fem årene. Ett av de to som ikke ble gjenfunnet ved forrige kontroll ble funnet igjen og kunne identifiseres ut fra tidligere beskrivelser (figur 8, 9 og 10).

6.2 Areal og arealbruksending

Nesten halvparten av alle fornminnene som inngår i denne kontrollen ligger i skogbevakste områder og de resterende ligger innenfor kategorien tun, hage, park. Bare et fåtall ligger i beiteområder, noe som ellers er svært vanlig i landssammenheng. Bruksendingene har vært svært få i de siste fem årene.

6.3 Fornminner som er berørt av tiltak i perioden 2003-2008

Tapte fornminner

Innenfor denne kategorien finnes bare fornminner som er ulovlig fjernet uten forutgående undersøkelse. I Horten er dette ett gravminne.

Skadete fornminner

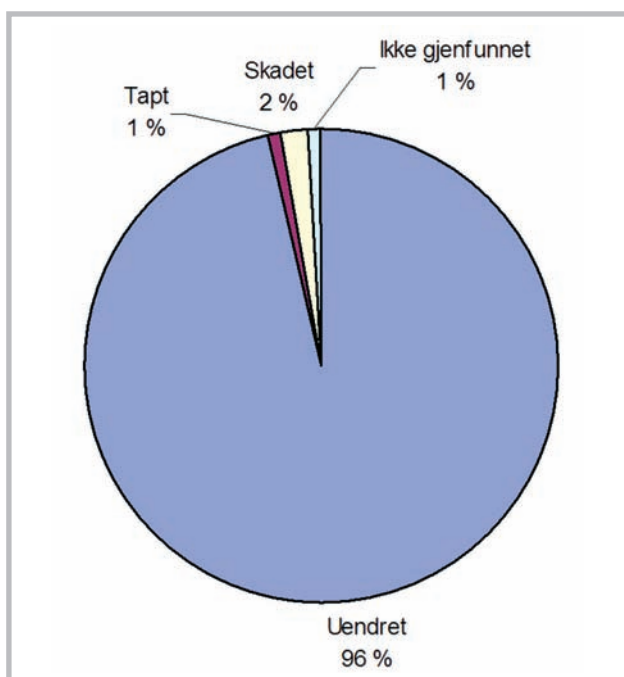
Dette omfatter tiltak som har ført til at selve fornminnet er skadet eller at det er utført inngrep i sikringssonen rundt fornminnet. Undersøkelsen viser at to fornminner er skadet i tiden etter kontrollregistreringen i 2003.

Tiltak i fornminnet eller i sikringssonen

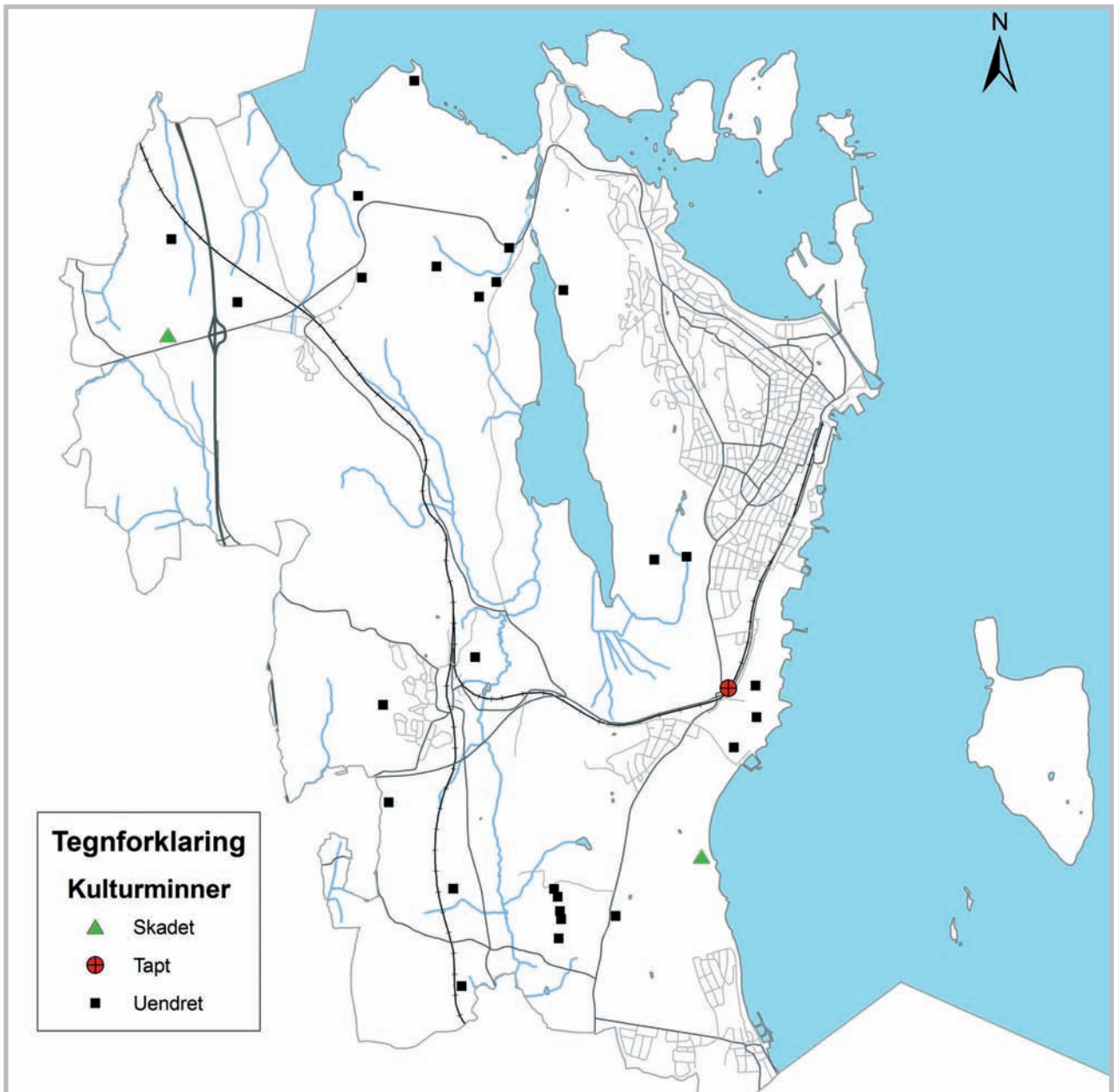
Ulovlige tiltak i fornminnet omfatter alle typer inngrep som er egnet til å skade, flytte, forandre eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredete fornminner (jfr. Kulturminneloven § 3). Ulovlige tiltak i sikringssonen omfatter alle typer inngrep som er utført innenfor fem meter av fornminnets synlige ytterkant (jfr. Kulturminneloven § 6).

Figur 8. Tilstand for de registrerte fornminnene i 2008, sett i forhold til tilstanden pr. 2003.

Kommune	Samlet antall	Uendret	Tapte	Skadet	Ikke gjenfunnet
Horten	107	103 (96 %)	1 (1 %)	2 (2 %)	1 (1 %)



Figur 9. Tilstand for de registrerte fornminnene i 2008, sett i forhold til tilstanden pr. 2003.



Figur 10. Kartet viser kontrollerte fornminner i Horten. Hvert felt kan omfatte flere fornminner. Felt der minst ett fornminne er skadet eller tapt er markert som skadet eller tapt på dette kartet.

6.4 Tiltak som har forårsaket skade eller fjerning av fornminner i perioden 2003-2008

Ved kontrollen ble det lagt vekt på å finne årsakene til at fornminner var fjernet eller skadet (figur 11 og 12). Betegnelsene for skade- og tapsårsaker følger terminologien i ”NS 9450 Automatisk fredete fornminner. Registrering av tap og skade. Norsk Standard 1. utgave”.

Husbygging og friluftsliv

Denne kategorien omfatter skader som følge av bl.a. nybygging eller utvidelser av boliger, campingplasser, hytteanlegg, hageanlegg, bryggeanlegg, garasjer, uthus, veiplaneringer (atkomstveier) og aktiviteter i forbindelse med friluftsliv. Et fornminne var skadet i forbindelse med slike aktiviteter. Dette var en gravrøys som var tatt i bruk i forbindelse med fritidsaktiviteter. Det var plassert

Figur 11. Antall tapte fornminner fordelt på tapsårsaker:

Kommune	Tidsrom	Sammensatt
Horten	5 år	1

Figur 12. Antall skadete fornminner fordelt på skadeårsaker:

Kommune	Tidsrom	Hus/fritid	Natur
Horten	5 år	1	1



Figur 13. Gravrøys, lavvo og røykeri. Id-nr: 51784. Foto: Jan Brendalsmo NIKU 2008.

et lite røykeri på gravrøysa og det var satt opp en lavvo inntil røysa (figur 13).

Natur

Denne kategorien omfatter skader som skyldes naturlige årsaker som for eksempel rotvelt, flom, erosjon eller bygging av dyrehi. I Horten er et fornminne skadet som følge av slike hendelser. I dette tilfellet var det gravd et hi i en gravhaug.

Sammensatte skadeårsaker

Denne kategorien omfatter skader hvor det er vanskelig å bestemme hvilke aktiviteter som har forårsaket skaden eller hvor det er flere skadeårsaker. I Horten var en gravhaug fjernet. Dette var en haug som hadde vært utsatt for rasering over lang tid. Den var svært ødelagt allerede ved registreringen i 1976. Da var halvparten fjernet ved

anlegg av jernbane. I 2003 inngikk den i en støyskjerm. Og i 2008 sto det et skjul på området.

Ved kontroll av fornminner er det som regel vanskelig å dokumentere når de ulike tiltakene som har medført skade eller tap har funnet sted. Det er derfor ikke mulig å gi eksakte tall pr. år for hvor mange fornminner som er blitt berørt av tiltak. For at tallene skal ha utsagnsverdi og kunne brukes som sammenligningsmateriale i forbindelse med andre overvåkingsprosjekter, har vi likevel laget et estimat som beregner gjennomsnittlige tall for årlige tap og skader på fornminnene i Horten (figur 14 og 15).

6.5 Utviklingen 1987 - 2003 - 2008

(figur 16 og 17)

I 2003, da den første kontrollregistreringen ble gjennomført, ble det oppdaget at fem enkeltminner var fjernet, mens seks var skadet. I tillegg ble to fornminner ikke gjenfunnet. I løpet av de 27 årene som var gått mellom registreringen og den første kontrollregistreringen var tapet pr. år i gjennomsnitt 0,16 % og skadete var 0,20 %. Av menneskelige aktiviteter var det bygg- og anleggsvirksomhet, industri og veiutbygging som hadde forårsaket flest tap, mens jordbruk og tilrettelegging for publikum hadde forårsaket de fleste skadene på fornminnene. Det var 112 fornminner som ble oppsøkt.

Figur 14. Gjennomsnittlige tall for årlig tap av fornminner fordelt på tapsårsak i løpet av fem år.

Kommune	Tidsrom	Sammensatt
Horten	2003-2008	0,2 (0,19%)

Figur 15. Gjennomsnittlige tall for årlige skader på fornminner fordelt på skadeårsak i løpet av fem år.

Kommune	Tidsrom	Hus/friluftsliv	Natur
Horten	2003-2008	0,2 (0,19%)	0,2 (0,19%)

Ved undersøkelsen i 2008 ble de 107 gjenværende fornminnene oppsøkt. Ytterligere ett var tapt og to var skadet. Men ett av de to fornminnene som ikke ble gjenfunnet i 2003, ble identifisert og oppmålt. Tapte fornminner pr. år utgjorde da 0,19 % og skadeprosenten var 0,37.

Årlig tap av fornminner har gått ned i løpet av de siste fem årene, og det er svært positivt. Årlig skade har derimot gått litt opp. Ved forrige kontroll var flere av gravhaugene i Borreparken skjemet av vedstabler, og parkeringsplassen for Borresenteret strakte seg helt inn til foten av de vestligste haugene. Ved vårt besøk var det satt opp stabbesteiner for å hindre parkering ved haugene og parkområdet fremsto uten skjemmende innslag.

Figur 16. Prosentvis årlig tap innenfor de ulike tiltakstypene.

Kommune	Periode	Jordbruk	Bygg,vei	Sammensatt
Horten	1976-2003	0,03	0,13	
Horten	2003-2008			0,19

Figur 17. Prosentvis årlig skade innenfor de ulike tiltakstypene.

Kommune	Periode	Jordbruk	Bygg,vei	Tilrettelegging	Husbygging/friluftsliv	Natur
Horten	1976-2003	0,1	0,03	0,07		
Horten	2003-2008				0,19	0,19

7 Tendenser i trusselbildet

Fornminnene som inngår i dette overvåkningsprosjektet ligger spredt i hele kommunen, men det er en overvekt av fornminner øst i kommunen i området rundt Borreparken.

Under feltarbeidet har vi sett en klar tendens i utviklingen på og rundt fornminnene, og denne tendensen er at lokalbefolkningen og grunneierne viser større interesse for fornminnene sine. Ved kontrollene har vi forsøkt å få kontakt med alle grunneiere før vi oppsøkte fornminnene. Ikke alle var til stede under vårt besøk, men svært mange av dem som var hjemme ble med oss for å få påvist fornminnene. Ikke alle var klar over at de hadde fornminner på eiendommen, og mange av dem som var klar over det, visste ikke hvor de lå eller hvordan de så ut. Dette gjelder stort sett for fornminner som er synlige over markoverflaten. Steinalderboplasser, der det ikke er synlige strukturer på markoverflaten, vekker ikke like stor entusiasme.

Mange av fornminnene i Horten er i ferd med å gro igjen. Da vi startet kontrollarbeidet i juni måned innså vi at mange lokaliteter måtte oppsøkes senhøstes dersom vi skulle ha mulighet til å identifisere de enkelte minnene innenfor feltet. Opplevelsesverdien er dermed i ferd med å forsvinne.

Figur 18. Spellmannshaugen. Id-nr: 42083. Foto: Jan Brendalsmo NIKU 2008.



8 Konklusjon

Kontrollregistreringen i Horten omfatter 107 fornminner. De fleste fornminnene er gravminner. Omtrent halvparten ligger i uproduktiv løvskog og like mange ligger i parker og hager.

I løpet av disse fem årene (2003–2008) er et fornminne fjernet og to er påført en eller annen form for skade. Dette betyr at 3 % av det totale antall fornminner som ble oppsøkt i 2008 hadde vært utsatt for en eller annen form for endring i denne perioden.

Det er kun fritidsaktiviteter som har forårsaket skade på fornminnene i Horten.

Gjengroing vil i de nærmeste årene bety at opplevelsesverdien av fornminnene på Horten forsvinner.

9 Kilder

Askeladden. Kulturminneregister. Riksantikvaren.

Lov om Kulturminner av 9. juni 1978.

Mikkelsen, E. 1975. Frebergsvik. Et mesolitisk boplassområde ved Oslofjorden. Universitets Oldsaksamlings Skrifter. Ny rekke – Nr. 1. Oslo.

Norsk Standard. Automatisk fredete kulturminner - Registrering av tap og skade. NS 9450, 1.utgave oktober 2003.

Sollund, M.-L.B. 2008. Fornminner i fare - til alle tider. – Viking. Norsk arkeologisk årbok 2008 (LXXI): s. 179-192. Oslo.

St.meld.nr. 26 (2006-2007) Regjeringens miljøpolitikk og rikets miljøtilstand. – Det kongelige miljøverndepartement.

St.meld.nr. 16 (2004-2005) Leve med kulturminner. – Det kongelige miljøverndepartement.

Brøgger, A.W. 1943. Vestfolds Oldtidsminner. Universitetets Oldsaksamling. Oslo.

www.horten.kommune.no (lest 6.1.2009)

www.ssb.no/kommuner (lest 6.1.2009)

Vedlegg

Horten kommune 2008. Fornminner som er tapt, skadet eller ikke gjenfunnet etter første kontrollregistrering i 2003.

Id-nr	Kategori	Tilstand 2008	Endringsårsak 2008	Merknad
42094-3	Gravhaug	Ikke gjenfunnet		
51784-1	Gravrøys	Skadet	Friluft	Røykeri og lavvo
42094-1	Gravhaug	Skadet	Naturskader	Hi
51130-1	Gravhaug	Tapt	Sammensatt	Jernbane, trafikkskjerm, uthus

NIKU publikasjonsliste / Publications

pr. 5. mars 2009

Fra 2003 avslutter NIKU tidligere serier og etablerer to nye, NIKU Rapport og NIKU Tema. F.o.m. 2001 er samtlige utgivelser tilgjengelig på www.niku.no som pdf-filer.

Kontaktadresse / Publications can be bought from:

NIKU, Postboks 736 Sentrum, N-0105 Oslo
Tlf./Tel.: (+47) 23 35 50 00. Faks/Fax: (+47) 23 35 50 01
E-mail: kirsti.e.sundet@niku.no

Nye serier f.o.m. 2003:

NIKU Rapport

- 1 Bergstadens Ziir; Røros kirke. Tilstand og tiltak. *Brønne, J.* 2003. 97 s.
- 2 «Intet forandrer seg så ofte som fortiden». Om krusifiksene i Ringebu stavkirke. *Stein, M., Bronken, I. A., Nyhlén, T., Strand-skogen, K. og E. S. Tveit.* 2003. 114 s.
- 3 Den bemalte og forgylte kalvariegruppen fra 1100-tallet i Urnes stavkirke. Konservering 2001-2003. *Frøysaker, T.* 2003. 89 s.
- 4 Samiske Kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Nord Troms og Finnmark. *Svøstad, A. og Barlindhaug, S.* 2003. 15 s. Utsolgt, kun som pdf-fil.
- 5 Alterskapet i Grip stavkirke. Et 1700-talls alterskap fra middelalderen. Konservering 2001-2003. *Olstad, T.M.* 2003. 59 s.
- 6 Hamar Cathedral ruin. Archaeological investigations 1996-1998. *Reed, Stan.* 2005. 244 s. Utsolgt, kun som pdf-fil.
- 7 Samiske urgraver. Statusrapport med forslag til miljøovervåkingsprogram. *Myrvoll, E.R.* 2005. 37 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 8 Lysekroner frå Nøstetangen glasverk. Dokumentasjon, vurdering av originalitet, sikring og konservering. *Bjørke, A.* 2006. 55 s.
- 9 Evaluering av digitale dokumentasjonssystemer for arkeologiske utgravninger. *Molaug, P.B., Petersén, A., Risan, T.* 2006. 19 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 10 Kulturminneforvaltningens og planarbeidets historie på Røros. "Kulturarv og verdiskaping. Økonomiske virkninger av kulturarven på Røros". Arbeidspakke 1. *Andersen, S. og Brønne, J.* 2006. 89 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 11 Ikonene i St. Georgs kapell, Neiden, Sør-Varanger kommune. Kontekst, motiver, teknikk og restaurering. *Norsted, T.* 2006. 71 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 12 Landskap og historie-GIS. Historisk landskapsanalyse i Vestre Slidre, Oppland. *Guttormsen, T. S.* 2007. 43 s. (Finnes kun som Pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 13 Konservering av Peter Reimers' altermalerier i Valle kirke, Lindesnes kommune i Vest-Agder. *Ford, T.-O. og Frøysaker T.* 2007. 30 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 14 Samiske kirkegårder. Registrering av automatisk freda samiske kirkegårder i Finnmark, Troms og Nordland. *Myrvoll, E.R.* 2007. 36 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 15 Kulturarv som kapital. En analyse av kulturarvskapitalens diversitet på Røros som et grunnlag for tenkning om verdiskaping. Delprosjekt 5 i forskerprosjektet "Verdiskaping Røros". *Guttormsen, T. S., & Fageraas, K.* 2007. 105 s + vedlegg. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 16 Konservering av kirkeskip. Bønsnes kirke, Hole kommune i Buskerud. *Smith, H.* 2007. 22 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)
- 17 Kulturhistoriske registreringer. Porsangermoen – Halkavarri skytefelt. *Barlindhaug, S., Risan, T. & Thuestad, A.E.* 2007. 127 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

18 Flybåren laserskanning og registrering av kulturminner i skog. Fase 2. *Risbøl, O., Gjertsen, A.K., og Skare, K.* 2007. 33 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

19 Kulturminneverdier i by mellom bevaring og byutvikling. Et kunnskapsgrunnlag. *Omland, A., Berg, S.K., Mehren, A. og Eldal, J.C.* 2007. 59 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

20 Lokala röster och lokala värden. En studie av Ålgårds kyrkas betydelse för icke-kyrkogångare. *Grahn, W.* 2007. 43 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

21 Alterskapet fra senmiddelalderen i Hadsel kirke – et alterskap attribuert til Lekagruppen. - Undersøkelser og behandling av alterskapet. Oppmåling av fire skap i Lekagruppen. *Olstad, T.M.* 2008. 83 s.

22 Flybåren laserskanning og registrering av kulturminner i skog. Fase 3. *Risbøl, O., Gjertsen, A.K., og Skare, K.* 2008. 43 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

23 Maleriene i Fingalshula, Gravvik i Nærøy. *Norsted, T.* 2008. 101 s. (Finnes kun som Pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

24 Samiske helligsteder. Tradisjon – registrering – forvaltning. *Myrvoll, E.R.* 2008. 50 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

25 Krusifikset og madonnaskapet i Hedalen stavkirke. Undersøkelse 2006-2008. *Stein, M. og Andersen, E.* 2008. 82 s.

26 Før og etter. Overvåking av tilrettelagte kulturminner. *Myrvoll, E.R. og Thuestad, A.E.* 2009. 128 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

27 Interseksjonella konstruktioner och kulturminnesförvaltning. *Grahn, W.* 2009. 60 s. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

28 Kulturmiljøvurdering i Hammerdalen – Larvik. *Berg, S.K., Hvinden-Haug, L.J. og Larsen, K.C.* 2009. 66 s + vedl. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

29 Kulturmiljøbegrepet som teoretisk/analytisk begrep og som praktisk begrep for forvaltningen? *Molaug, P.B., Sollund, M.-L. B., Sæterdal, A.* 2009. 41 sider. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

30 Visuell innvirkning på kulturminner og kulturmiljøer. En studie med utgangspunkt i vindparkutbygging på Lista. *Larsen, Kari, Jerpåsen, Gro.* 2009. 29 sider. (Finnes kun som pdf-fil på nettet. Utskrift kan bestilles hos NIKU.)

NIKU Tema

1 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2002. *Sollund, M.-L.* 2003. 20 s.

2 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2002. *Barlindhaug, S. og Holm-Olsen, I.M.* 2003. 22 s.

3 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2002. *Haa-valdsen, P.* 2003. 16 s.

4 Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2002. *Binns, K.S.* 2003. 22 s.

- 5** NIKU strategiske instituttprogram 2001-2006. Verneideologi. NIKU-seminar 4. februar og 25. april 2002. *Seip, E.* (red.) 2003. 77 s.
- 6** Bevaring av samlingane ved fem statlege museer. Undersøkingar utført for Riksrevisjonen. *Bjørke, A.* 2003. 95 s.
- 7** På vandring i fortiden. Mennesker og landskap i Gråfjell gjennom 10 000 år. *Amundsen, H. R., Risbøl, O. & Skare, K.* (red). 2003. 112 s. Utsolgt, kun pdf-fil.
- 8** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland, 2003. *Binns, K.S.* 2005. 20 s.
- 9** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold, 2003. *Sollund, M.-L.* 2004. 17 s.
- 10** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Aust-Agder, 2003. *Sollund, M.-L.* 2004. 20 s.
- 11** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland, 2003. *Holm-Olsen, I.M.* 2004. 17 s.
- 12** Landskap under press – Urbanisering og kulturminnevern. En studie med eksempler fra Nannestad og Stavanger. 2004. *Swensen, G., Jerpåsen, G., Skogheim, R., Saglie, I-L, Guttormsen, T.* S. 95 s.
- 13** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sarpsborg kommune, Østfold, 2004. *Sollund, M.-L.* 2005. 29 s.
- 14** Fra vernesone til risikosone. Studier i middelalderbyene Bergen og Tønsbergs randsoner. *Nordeide, S.W.* (red.) 76 s.
- 15** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skien kommune, Telemark 2005. *Sollund, M.-L.* 24 s.
- 16** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Grong kommune, Nord-Trøndelag 2005. *Sollund, M.-L.* 26 s.
- 17** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Tromsø kommune, Troms 2005. *Holm-Olsen, I. M.* 22 s.
- 18** Kultur – minner og miljøer. Strategiske instituttprogrammer 2001-2005. *Egenberg I.M., Skar B. og Swensen, G.*(red.). 2006. 354 s.
- 19** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Fræna kommune, Møre og Romsdal, 2006. *Sollund, M.-L.* 2007. 19 s.
- 20** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Nord-Aurdal kommune, Oppland, 2006. *Sollund, M.-L.* 2007. 21 s.
- 21** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Eidskog kommune, Hedmark 2007. *Sollund, M.-L.* 2008. 20 s.
- 22** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sandnes kommune, Rogaland 2007. *Sollund, M.-L.* 2008. 20 s.
- 23** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Saltdal kommune, Nordland 2007. *Thuestad, A.E.* 2008. 20 s.
- 24** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Skjåk kommune, Oppland 2007. *Thuestad, A.E.* 2008. 20 s.
- 25** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Guovdageainnu suohkan/Kautokeino kommune, Finnmark 2006. *Holm-Olsen, I.M. og Thuestad, A.E.* 2008. 19 s.
- 26** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Lillesand kommune, Aust-Agder 2008. *Sollund, M.-L.* 2009. 21 s.
- 27** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Bømlo kommune, Hordaland 2008. *Sollund, M.-L.* 2009. 21 s.
- 28** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Horten kommune, Vestfold 2008. *Sollund, M.-L.* 2009. 17 s.
- 29** Fortidens minner i dagens landskap. Status for automatisk fredete kulturminner i Sortland kommune, Nordland 2008. *Thuestad, A.E.* 2009. 20 s.

Annet

Kulturminner – en ressurs i tiden (Jubileumsbok – NIKU 10 år). *Paludan-Müller, C. og Gundhus, G.* (Red). 2005. 184 s.